

Maandag 5 juli 1915 – ochtendeditie

Wederopbouw – I - Brussel, 29 Juni (KVdW).

Het is vandaag juist tien maanden geleden, dat wij de eerste, grote verschrikking, de eerste geweldige, onherstelbare ramp van deze oorlog vernamen: een derde van Leuven lag platgebrand; de St. Pieterskerk was voor een deel verwoest; de universiteitsbibliotheek was niets meer dan as.

En nog weten wij niet, hebben wij niet met eigen ogen mogen vaststellen, hoe het staat met wat eens Diksmuide was, wat overblijft van Ieper, wat Veurne eigenlijk geleden heeft, of men spreekt al, te allen kante, van heropbouw.

Reeds in September werd Geheimrat von Falcke naar België gestuurd met een onderzoeksmis­sie: ge kent zijn rapport, dat op 25 september door de Norddeutsche Allgemeine Zeitung gepubliceerd werd: troostend en vol zalving kwam daarin als een refrein terug: dat alles kan nog heel goed gerestaureerd worden.

In november was het de Belgische “Koninklijke Commissie der Monumenten en Landschappen”, die haar voorzitter, de heer Lagasse de Locht, bijgestaan door de architect Saintenoy, belastte met een verslag, waarin vooral de rechtskwestie aangaande wederopbouw van België besproken wordt. Sedertdien heeft deze commissie, in overeenstemming, met de “Unie van Belgische Steden en Gemeenten” en de “Nationale Commissie tot Verfraaiing van het Landelijke leven” alle studie van, alle werken over de heropbouw onder auspiciën van het “Nationale Steun- en Voedingscomité” gesteld, dat ook een nieuw opbouwend lichaam: de “bijzondere Commissie voor het wederoptrekken van pachthoven, landelijke woningen en dorpen”, onder zijn bescherming nam.

Nog geen maand geleden gaf daarop een bouwkundig tijdschrift, dat sedert het begin van de oorlog opgehouden had te verschijnen (zoals trouwens al de Belgische periodieken, op één na: de "Revue Générale", het tijdschrift van de heer Woeste), gaf, zeg ik, "Le Home" weer een nummer uit, dat gewijd is aan "La reconstruction des cités détruites."

Verder wordt in een der kleine brochures, die, men weet niet door wie geschreven, tegen lage prijs op straat verspreid worden - en er zijn er over al de onderwerpen van de dag - hetzelfde onderwerp behandeld.

En, terwijl intussen een "Internationale Commissie van Hulp aan de Belgische Unie der Steden en Gemeenten bij het bestuderen van het vraagstuk van België's heropbouw" blijkt tot stand gekomen, klinkt thans ook uit Holland een stem - zij het dan ook een ingeweken Belgische, deze van de stedenbouwkundige Louis van der Swaelmen, die wij anders beter kenden als tuinaanlegger en ook als schilder -, dewelke het eveneens, in het juninummer van "Elseviers" over de wederopbouw van België heeft.

Heel die literatuur heb ik doorgemaakt. En ik zal er op terugkeren. Niet echter zonder een opmerking te hebben gemaakt, een opmerking van principiële, van psychologische orde, die mij heeft gevoerd langs andere wegen tot hetzelfde besluit als waar senator Coppieters - één der grootste bouwmeesters van het land, die o.m. de haven van Oostende heeft verwezenlijkt, - uiting aan gegeven heeft in de schoot van hoger genoemde "Union des Villes", en dat luidt: laat ons vooral niet overijld te werk gaan! Bouwen wij liever, daar waar de onmiddellijke nood dringt naar een spoedige oplossing, voorlopige schuilplaatsen voor de daklozen, liefst buiten de eigenlijke, terug op te bouwen steden! Het zal ons de tijd gunnen, het vraagstuk langs alle zijden te bezien, en voorkomen, dat

onherstelbare flaters worden begaan. (Intussen is een "Section des Abris provisoires" der Stedenunie reeds volop aan het werk, wat dringend nodig blijkt, daar in sommige streken de inwoners sedert september nog steeds in kelders en krochten wonen).

Vooraf niet overijld te werk gaan!

Ik ben van nature geen treuzelaar, en hou van kordaat en flink aangepakte arbeid. Toch heb ik versteld gestaan over de gejaagde geestdrift, over de haast, waar zo goed als alle hierboven gemelde geschriften getuigenis van afleggen. Het gevaarlijke woord "restaureren" bloeit op de lippen met een koortsige ijver; het woord "wederopbouw", vol geheimnissen en dreigementen, wappert in de wind als een labarum. En dat kan ik wel heel goed begrijpen: schrijvers van genoemde rapporten en opstellen zijn, op een paar uitzonderingen na, ofwel architecten, ofwel archeologen: mensen, die in deze een loffelijke liefde voor hun beroep, een te waarden enthousiasme voor een nieuw arbeidsveld bewijzen. Denk er eens aan: een geheel land is te allen kante getroffen geworden; zowat overal dienen historische monumenten hersteld, zal men naar nieuwere opvattingen van hygiëne en bouwkundige esthetica terug op kunnen bouwen! Bewaren enerzijds en anderdeels vernieuwen, en bij die dubbele opgave de eenheid van het Vaderland, in haar onderscheiden geledingen, verzekeren, versterken, louteren! - Het is, ge geeft het toe, een buitenkansje, dat haast tot dankbaarheid zou stemmen, indien het niet verwoesting en smart en rouw tot grondslag had.

Die geestdrift, die bouwvervoering zou dan ook niet zo gevaarlijk zijn, indien de heren oudheidkundigen en bouwkundigen niet zulke onderling verschillende, soms diametraal tegenovergestelde opvattingen huldigden.

Ook hier kom ik later op terug: intussen kan ik bevestigen, dat ik, na al wat ik over het onderwerp gelezen heb, nog geenszins zie, hoe het België van morgen uit de handen der wederopbouwers komen zal. Elk der opstellen is als een rad, dat voor mijn ogen draait. En daar zijn wel twintig onderscheiden raderen! Tracht daar nu eens een klaar beeld in te zien! De heren Lagasse de Locht en Saintenoy hebben, hoe men moge denken over de door hen voorgestelde maatregelen, dan ook gelijk, als zij menen, dat de wederopbouw van België vooral een administratieve rechtskwestie is; en ik juich senator Coppieters toe, als hij zijn medecommissieleden toeroept: zorgt er eerst voor, dat de daklozen een dak krijgen, en denkt er eerst daarna aan, dat het "festina lente" in het onderhavig geval meer dan ooit en meer dan waar ook een deugd is! - In waarheid: alle geestdrift is schoon. Maar er is geestdrift, die huiveren doet ...

Want: waar gaat het om? Het gaat er om, in een betrekkelijk korte tijdspanne een nieuw België op te trekken, dat esthetisch een grotere, dat ethisch een minstens even grote waarde moet hebben als het vroegere België, zoals eeuwen het langzamerhand hadden gevormd.

Hiermee is ineens het esthetisch probleem gesteld: het nieuwe bij het oude aanpassen, zo, dat het een nieuwe harmonie vormt, die ons even vertrouwd kan worden als de eenheid, die het geduldige en zekere, het wel steeds wisselende maar steeds gebonden leven verwezenlijkt heeft door de tijden heen. Ik druk op het woord: een "nieuwe" harmonie. Juist omdat architectuur, als alle kunst, idealiserende levensuiting is, architectuur van thans dus levensuiting van thans moet zijn, en dat dienvolgens alle archaïseren, zelfs onder voorwendsel van nationaal of lokaal karakter, een esthetische ketterij zou zijn.

En ook voeg ik eraan toe: een ethische ketterij. - In geen land der wereld misschien heeft de stedenschoonheid een even diepe morele betekenis, als in België. En dat is zeer goed te begrijpen, omdat wij een diepere traditie, een bewijs van gevestigde cultuur, een getuigenis van reeds oude beschaving alleen in onze monumenten vermogen te vinden. - Slechts Frankrijk kan bogen op een volledige, een volkomen adequate literaire overlevering: zelfs Dante en Boccaccio halen het niet bij een Lafontaine, waar, onmiddellijk na zijn dood, honderden verzen tot lopend spreekwoord van werden. En ik spreek niet eens van Racine en Molière. - Duitsland zou tot in de 19e eeuw moeten wachten op een wisselwerking tussen schrijver en publiek, die even sterk en even organisch vergroeid zou heten. Een Lafontaine heeft het niet, en de invloed van Goethe op de Duitse geest kan zeker niet vergeleken worden bij de invloed van Racine op het Franse gemoed.

Doch, Duitsland had zijn liederen: de Duitse overlevering bouwt voor een goed deel, het sterkste, het innigste deel, op het volkslied. Berust de Franse classiciteit op louter geest in literair abstracte uiting: de klassieke uiting van Duitsland heeft haar grondslag voornamelijk in de muziek, in het lied van eigen bodem. En daarom is ze ook, naar de vorm althans, meer nationaal dan de Franse.

En wij? Wij moesten tot de tweede helft der 19^e eeuw, en op Hendrik Conscience wachten, om "te leren lezen"; ziedaar onze letterkundige ondergrond. Veel later nog werd ons bekend gemaakt, dat wij een vaderlandse liederenschat bezaten, die tegen die der Duitsers opwegen kon: ziedaar hoe de muziek ons aan het verleden verbindt. En de geschiedenis, zult gij vragen? Maar, gesteld dat wij ze kenden: was zij niet, hoe ook doortrokken met heldenmoed, hoe doordeesemd met weergalozes levenstaaiheid, - was zij niet een geschiedenis van slaven?

Gelukkig bezaten wij iets - en hier kan ik ook van de Walen spreken - dat ons met fierheid mocht vervullen, omdat het bij voortduring, sedert eeuwen het onontworfelbare van de raseigenschappen, van het volkskarakter bewees; het waren onze bouwkundige monumenten. Wel hebben wij daarbij onze opeenvolgende schilderscholen: om ze echter te doorvoelen en te smaken is een opleiding, een ontwikkeling nodig ... die slechts weinigen ten onzent bezitten. De huizen echter en de gebouwen: zij werden gemaakt naar de maat en gedaante van ons lichaam en van onze geest. Onmiddellijk voelen wij of zij ons niet te wijd of niet te eng zullen zijn. Waar zij het waren, of dreigden te worden, gingen wij ze uitzetten of verinnigen. Wij bouwden bij; wij smeten af; wij vervormden: het was het leven, het was de tijd, die ons de maat namen voor het houten of stenen habijt, dat ons, naar de juiste verhoudingen, beschutten en kleden moest. Waren wij rijk en modieus: het was toch steeds onze eigen gedaante, die onder de juwelige versierselen uitkwam. Waren wij arm: onze trotse eenvoud toonde te beter hoe spierig en pezig wij gebouwd waren en hoe breed en koppig wij dachten.

Kijk: dat was de nationale traditie, zo van Walen als van Vlamingen. Iedere dag, hoe anarchistisch of onvrij de tijden ook waren, werkte eraan mee. En daarom: voelt gij hoe restaureren-"à-outrance", restaureren à la Viollet le Duc, ons soms pijn kon doen? Hoe wij er kunnen toe komen, restauratie te haten, en, sommige dagen, walgen voor een juweel als Brugge, eenvoudig omdat men er al te veel een levenloze museumstad van gemaakt heeft? Hoe expositie-"Oud-Antwerpen's" en -"Oud Vlaanderen's", zij wezen nog zo goed bedoeld en nog zo knap uitgevoerd, ons aandoen als een kaakslag aan ons volk, ons levend volk, dat waarlijk allesbehalve in het verleden leeft?

En eindelijk: begrijpt ge waarom wij archaïserende wederopbouw van het geteisterde land houden, eenvoudig voor een aanslag op de Vlaamse of Waalse zede?

Zeker, die maakt de vraag van het herbouwen niet gemakkelijker. Maar waar zich die enige gelegenheid voordoet, nu eens met tactvolle gemoedslogica, zo in esthetisch als in ethisch opzicht het België van morgen, dat zijn eigen leven hebben zal, te mogen verbinden aan het België van gisteren, waar alle eeuwen de eigenschappen in hebben gerijpt, die het leven der toekomst bevruchten moeten: zou het niet doodjammer zijn, dat overijling bederven kwam, wat nooit genoeg overdacht kan worden?

Parijs, 3 juli. Officiële mededeling van elf uur 's avonds:

De dag heeft zich gekenmerkt door een hernieuwing van de bedrijvigheid van de vijandelijke artillerie, met name in België. Wij antwoordden met een beschieting van de schansen en batterijen van de vijand.

Maandag 5 juli 1915 – avondeditie

Parijs, 4 juli. Officiële kennisgeving van hedenavond 11 uur: Scherp artilleriegevecht in België.

Men meldt ons uit Maastricht:

De Belgisch-Limburgse grenzen zijn sedert zaterdag weer gesloten. Deze sluiting zal vermoedelijk tot woensdag duren. De bewoners in het grensgebied is aangezegd, emmers met water gereed te zetten.

De Vlaamsche Stem schrijft over het opstel van Streuvels in de Nieuwe Amsterdammer:

“Wat er van weze, wij verheugen ons diep en innig, om de zo radicale anti-Duitse uitspraak van de grote Vlaamse prozaïst, waar zoveel in de laatste tijden werd geschetterd tegen hem als tegen een landverrader. Er blijft dan alleen maar dit, waarover ook de meest overtuigde vrienden en bewonderaars van Streuvels het eens zijn, namelijk, dat vele uitlatingen in zijn oorlogsdagboek beter na dan tijdens deze beroerde dagen het licht zouden gezien hebben.

Juist onze mening.